

izvirni znanstveni članek

YDK: 821.163.6.09

MOTIVNO-TEMATSKA RAZČLEMB A POLJA UMETNOSTI V
LITERARNIH DELIH SODOBNIH KOROŠKIH PISATELJIC¹

Janja Vollmaier Lubej

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Keywords: modern Slovenian literature, prose, thematics, artist's theme, creative process

Summary: The article deals with the prose of contemporary female writers from the Koroška region, i.e., with a detailed insight into the respective artists' choice of theme, produced work, and creative process. Contemporary female writers from the Koroška region – Silvija Borovnik, Cvetka Bevc and Barbara Simoniti – write high quality literary works. Their writings differ in genre and style. This article with the focus on analyzing said works, by incorporating the theoretical findings of Ingrid and Horst Daemmrich, particularly in regards to theme and process. The second part takes into consideration those literary works or short stories of contemporary female writers from the Koroška region in which motifs are an integral part of the literary work: the novels *Soba gospe Bernarde* (2007), *Ina* (2011) and *Potovci* (2011), and short-story collection *Zgodbe iz somraka*, (2007), all by Cvetka Bevc; the short-story collection *Strašljivke* (1990) by Silvija Borovnik; and the short-story collection *Razdalje* (1998) by Barbara Simoniti.

Ključne besede: sodobna slovenska književnost, proza, tematologija, tema umetnika, tema umetnosti, tema umetniškega ustvarjanja

Povzetek: Članek se osredotoča na prozo sodobnih koroških pisateljic, s posebnim ozirom na temo umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja v njihovih literarnih delih. Sodobne koroške pisateljice, Silvija Borovnik, Cvetka Bevc, Barbara Simoniti, pišejo zanimivo in kvalitetno literaturo. Njihove literarne pisave so žanrsko in slogovno raznolike. Prispevek z interpretacijskim modelom, ki dopolnjuje in razširja teoretična dognanja Ingrid in Horsta Daemmrich, analizira temo umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja. Interpretativni del upošteva tista literarna dela oz. kratke zgodbe sodobnih koroških pisateljic, kjer so motivi oz. teme umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja bistveni elementi v zgradbi literarnega besedila: romani *Soba gospe Bernarde* (2007), *Ina* (2011) in *Potovci*

¹ Članek predstavlja del avtoričine doktorske disertacije z naslovom Tema umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric, ki je nastala pod mentorstvom red. prof. dr. Silvije Borovnik (Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, 2013).

(2011) ter kratkoprozna zbirka *Zgodbe iz somraka*, 2007 Cvetke Bevc; kratke zgodbe iz *Strašljivk* (1990) Sivije Borovnik; kratkoprozna zbirka *Razdalje* (1998) Barbare Simoniti. V sklepu so predstavljene ugotovitve.

1 Sodobne koroške pisateljice

Pojem sodobna koroška proza se osredinja na pisatelje in pisateljice, ki živijo (ali so živeli) na Koroškem v Republiki Sloveniji, sooblikovali pa so ga pisatelji oz. pisateljice Janez Mrdavšič, Marjan Kolar, Tone Turičnik, Ivanka Hergold, Vinko Ošlak, Andrej Makuc, Cvetka Bevc, Silvija Borovnik, Matjaž Pikalo in Barbara Simoniti (Vollmaier Lubej, 2010: 371). Časovno določilo, ki ga pojem pogojuje, je vezano na literarna dela, ki so nastala po letu 1960. Nekateri med njimi v svoja literarna dela umeščajo koroške legende, besedje, pokrajino, znane Korošce ipd.

Pojem *sodobna koroška proza* so po kronološkem razporedu sooblikovali tudi mnogi drugi, *nepoznani zgodbarji*, npr. Aleš Tacer, Ivan Srebnik, Štefan Smolar, ki so na koroški literarni zemljevid prispevali predvsem spominsko prozo, ta pa popisovanja spominskosti in avtobiografskosti na ravni literarnosti ne presega.

V prozi sodobnih koroških avtoric, ki jih obravnava ta prispevek, je tema umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja tematizirana v različnih variacijah. Literarna besedila Cvetke Bevc, Silvije Borovnik in Barbare Simoniti prinašajo mnogovrstne motive umetnikov in umetnic, prav tako pa se na svojevrsten način sprašujejo o umetnosti in prikazujejo najrazličnejše odnose družbe do nje. V njihovih literarnih besedilih, ki umetnost oz. umetnika pogosto ironizirajo oz. estetizirajo, je posebej pogost motiv uspešnega moškega ustvarjalca, ki v primerjavi z ustvarjalko mnogo lažje vstopa v umetniški svet. Literarne pisave Cvetke Bevc, Silvije Borovnik in Barbare Simoniti pomembno mesto poleg teme umetnika in umetnosti namenjajo tudi umetniškemu ustvarjanju, ki jim poleg občutja velikega bremena zaradi nenavdiha nudi še (varljivo) zatočišče.

Cvetka Bevc je pesnica, pisateljica, glasbenica. Je ustvarjalka radijskih iger, filmskih scenarijev, glasbeno-gledaliških predstav. Piše tudi za mladino, njen mladinski roman *Desetka* (2011) je bil nominiran za nagrado desetnica (Jaklič, 2012: 13), pa tudi za večernico. Roman *Potovci* (2011), ki predstavlja tri zgodbe iz različnih časovnih obdobij, je bil lansko leto med petimi nominiranimi za najboljši slovenski roman, za nagrado kresnik (Pezdir, 2012: 22).

Pisateljica in esejistka **Silvija Borovnik** v širši slovenski literarni kontekst vstopa s prevodi leposlovja iz nemščine, s kratkoprozno zbirko *Strašljivke* (1990) in z esejističnimi besedili. Zgodbe iz *Strašljivk* so prevedene v številne tuje jezike, v nemščino, srbohrvaščino, češčino in

poljščino, in so natisnjene v uglednih antologijah ter revijah (*Sodobna slovenska krajša pripoved*, *Die Zeit der kurzen Geschichte*, *Nova revija*, *Sodobnost*). Silvija Borovnik je avtorica literarnozgodovinskih in literarnokritičnih esejev, zbranih v delih *Slovenija, moja Afrika* (1993) ter *Študije in drobiž* (1998).

Barbara Simoniti se v sodobni koroški prozi predstavlja kot pesnica in pisateljica, v širši literarni prostor bolj kot prva. Nekatere njene pesmi so uvrščene v *Antologijo slovenskih pesnic* (2004) urednice Irene Novak Popov. Njena poezija je izredno lirična, metaforična in vsebuje simbole, povezane z glasbo (lutnja, violina, harfa). Avtorica se tudi v pesniškem jeziku vprašuje po bivanjskosti, znotraj nje pa je bistven odnos do sočloveka, ki je oddaljevan, pa tudi približevan. Prav tako je tudi njena izraznost na ravni glasbenosti izjemno močna, kar dokazujejo že omenjeni glasbeni simboli. Do sedaj je izdala štiri pesniške zbirke, in sicer *Zatišnost* (1997), *Zlati dež* (2000), *Sončni obrat* (2011), *Voda* (2012), izšla pa je tudi njena knjiga za otroke *Močvirniki* (2012), za katero je avtorica prejela Levstikovo nagrado, nominirana pa je tudi za večernico (nagrada za najboljše mladinsko literarno delo).

1 Literarna dela sodobnih koroških pisateljic

Pisateljica **Cvetka Bevc** v prozi ustvarja močne, pomembne in odločne ženske. Naslov njenega romanesknega prvenca, *Soba gospe Bernarde* (2007), spominja na Lorcovo dramo *Hiša Bernarde Alba*, obe deli pa kot izhodišče izpostavljata dominantno, ukazovalno in strogo mater. Podobno zgodbo beremo še npr. v romanu slovenske pisateljice Brine Svit, *Smrt slovenske primadone* (2000), v katerem osrednja literarna oseba, operna pevka, kljub poklicnim uspehom trpi zaradi nekaterih travm, zlasti usoden je njen "nikoli do konca izčiščen odnos z avtoritativno in posedovalno materjo" (Borovnik, 2012: 54). Takšna nit se plete tudi v romanu *Soba gospe Bernarde*. Težaven odnos med materjo in hčerjo je pogosta tema v literaturi, ki jo pišejo ženske, npr. Berta Bojetu, Katarina Marinčič, Marjeta Novak (Borovnik, 2012: 54), pa tudi v prozi mlajše pisateljice Gabriele Babnik.

Evelina kot študentka likovne vzgoje pobegne pred ukazovalno materjo iz podalpske dežele v svetovljansko, svobodno Ameriko. Ves čas svojega bivanja tam se ne vrne domovino, si pa skrivoma dopisuje z mlačnim, neodločnim očetom. Njuna tesna vez je vez prijateljstva in popolne predanosti še iz otroštva, kar Bernardo zelo boli. Podoben motiv, le da še bolj patološki, beremo v romanih mlajše sodobne pisateljice Gabriele Babnik, še zlasti v delu *V visoki travi* (2009).

Cvetka Bevc ustvari močno, trdno odločeno žensko, ki se najbolj zrcali v Evelini, četudi je zaradi kontinuirane nesreče tragični literarni lik. A zaradi slikarstva svojo žalost zmore preseči celo tako zelo, da postane uspešna, priznana slikarka, katere slike bogatijo muzeje sodobne umetnosti. Roman *Soba gospe Bernarde* je roman hrepenenja, ljubezni, je roman treh samosvojih, mogočnih žensk, ki bi rade spremenile življenje in prosile odpuščenja. Prav tako je večglasje kot temeljni pripovedovanski postopek prisoten tudi v romanu *Ina* (2011). Skrivnostno zgodbo razkrivajo naslovna literarna oseba, Ina, njen ljubimec in odvetnik Miran Fras, slikar David ter vsevedni pripovedovalec. Potem ko Ina, učiteljica violine, razočarana zaradi ljubimca Mirana, ki se noče ločiti od svoje žene Lee, odpotuje v Rim, se na vožnji do italijanske prestolnice zaplete z nekoliko mlajšim, skrivnostnim Davidom. Pisateljici uspe napisati odlično zgodbo, ki tančice skrivnosti ne odkrije povsem, filmsko napeta je in mestoma erotično drzna. Roman *Potovci* (2011), ki nadaljuje tradicijo večglasja, je ljubezensko-zgodovinski roman. V njem pisateljica moškim določi pripovedovanje (le uvodna in končna pripoved je določena ženski, s čimer je nakazana njena pomembnost) in ustvari izjemno subtilen moški lik, ki se zrcali v Emanuelu Kerekešu. Vsi moški so potovci, vsi potujejo z različnimi nameni. Pisateljica vse njihove poti poveže v misli, da smo vsi "dediči preteklosti". Zgodba je večplastna in časovno omejena z različnimi časovnicami. V romanu je pisateljica s svojevrstnim, izredno liričnim jezikom ustvarila poseben, povezujoč svet treh prednikov, treh potovcev.

Posebna in zanimiva je tudi kratka proza Cvetke Bevc. V kratkoprozni zbirki *Zgodbe iz somraka* (2007), ki jo zaokrožujejo trije sklopi (O meni, O tebi, O njej), nosi temeljno nit oddaljevanjskost v tem mimobežnem in neslišnem svetu. Pisateljica se v zgodbah osredotoča na »subtilne ravni človeškega odnosa do samega sebe in sveta življenja« (Titan Felix, 2007: 111) in tudi v kratkoprozni zbirki posebno mesto namenja ženski, ki pa ni tako močna in samosvoja kakor v romanih.

Kratkoprozna zbirka *Strašljivke* (1990) **Silvije Borovnik** vsebuje sedem kratkih zgodb. V njih je prozaistka in esejistka »oživila in promovirala žanr grozljive zgodbe v obliki strašljivke, v katero je vključevala tudi ljubezensko tematiko« (Bošnjak, 2005a: 156), njeni zapisi pa »komunicirajo z bralcem in se igrajo z jezikom. Prvoosebna pripovedovalka pripoveduje nenavadno in napeto zgodbo ter s pogosto vsevednostjo bralcu ponuja vrsto razmišljanj« (Vollmaier, 2009: 47). Za *Strašljivke* je značilna postmodernistična pisava. Blanka Bošnjak v enem izmed znanstvenih člankov podrobneje raziskuje žensko literarno osebo v *Strašljivkah* in ugotovi, da je »ironično stereotipno prikazovanje ženske vloge zelo izrazito« (Bošnjak, 2005b: 28). Nadalje ugotavlja, da je najpogostejše uporabljena oblika v

kratki prozi Silvije Borovnik »ironizirani kliše, parodija ali celo travestija« (prav tam).

Pisateljica se v svojih literarnih besedilih posmehuje tradicionalnim družbenim vlogam, ironizira predsodke in ustvarja tragikomične situacije, kakršne so npr. v Gutijevih zgodbah, kjer je osrednja literarna oseba nadvse nadarjen orangutan, oz. v Hroščku, ki je parodija, saj sta vlogi – tipičen moški, tipična ženska – zamenjani. Prav tako kratka zgodba Hrošček predstavlja model postmoderne do-pisane zgodbe (medbesedilna navezava na Kafkovo Preobrazbo).

Kratkoprozna zbirka *Razdalje* (1998) **Barbare Simoniti** tematizira oddaljevanje in odtujenost, pogost motiv pa je trpeča in zapostavljena ženska. Pisateljica v kratkoprozni zbirki izjemno pomembno vlogo dodeli ženski, ki v oddaljevanjske oziroma razhajajoče odnose vstopa v skorajda vseh generacijah in različnih družbenih položajih. V kratkih zgodbah Barbare Simoniti tako osrednjo ali vsaj zelo pomembno nit pletejo umetnice (Pesem za Evridiko in glas, Tihožitje v zelenem, Peti letni čas), političarke (Ariadnino pletivo), ljubice (Mala nočna čokolada, Maša za soliste in zbor), žene (Dnevnik za Lenartom, Portret s Pigmalionom, Trenutki časa, Papirna zgodba). Zlasti umetnice sporočajo o krutosti umetniškega sveta in o težki lastni uveljavitvi znotraj njega. Glavno idejno sporočilo kratkoprozne zbirke *Razdalje* se stke okoli misli o minljivosti medsebojnih odnosov in življenja.

2 Izhodišča za analizo

Pri temeljiti motivno-tematski analizi izhajamo iz dognanj Horsta S. Daemmrich in Ingrid G. Daemmrich (1995), namreč da tema umetnika:

»v literarnem opazovanju obsega široko območje ambivalentnih pomenov, npr. individualnopsihološke aspekte umetnikove osebnosti, dejavnike, ki določajo njegov razvoj, talent (poklicanost, navdih, prekletstvo, blaznost), posebna oblika dojemanja sebe, razmerje umetnika do družbe, do ustvarjalnosti in njegovega umetniškega dela. Pogosto predelani problemski položaji upoštevajo družbeno odgovornost in izolacijo od aktualnih vprašanj, dvojno vlogo umetnika kot opazovalca dogodkov, katerih je udeležen, in skrivnost hrepenenja« (Daemmrich, 1995: 231)².

² Es umfaßt einen weiten Bereich ambivalenter Bedeutungsgehalte: individualpsychologische Aspekte der künstlerischen Persönlichkeit, Faktoren, die deren Entwicklung maßgebend bestimmen, das Talent (Berufung, Inspiration, Fluch, Wahnsinn), die besondere Form der Selbstverständnisses und das Verhältnis des Künstlers zur Gesellschaft, zum Schaffensvorgang und zum eigenen Werk. Besonders häufig verarbeitete Problemstellungen erfassen die gesellschaftliche Verantwortung und die Isolation von aktuellen Tagesfragen, die zwiespältige Rolle des Künstler als Beobachter von Ertige Rolle des Künstlers als Beobachter von Ereignissen, an denen er direkt beteiligt ist, und das Geheimnis der Veranlagung (Daemmrich, 1995: 231).

Njune ugotovitve so razširjeno in dopoljeno upoštewane v naslednjih ozirih, ki izvirajo iz lastne interpretacije analiziranih literarnih besedil:

2.1 Tema umetnika je opazovana glede na a) umetnikov življenjski slog ter glede na njegov odnos do b) lastnega ustvarjanja. Znotraj prve določitve posebno pozornost posvečamo naslednjim vrstam umetnikov: umetnik – sanjač, hedonistični umetnik. Odnos do lastnega ustvarjanja je izražen z naslednjimi vrstami umetnikov: umetnik – (ne)materialist; umetnik – dvomljivec; uspešen (slavni) umetnik; po popolnosti hrepeneči umetnik; umetnik – (samotarski) sebičnež; poklicni umetnik; kvaziumetnik.

2.2 Tema umetnosti je opazovana glede na vrsto umetnosti, pri čemer je analiza usmerjena na a) vpliv umetnosti na razpoloženjski trenutek, b) razmišljanja o umetnosti in c) odnos širše družbe do umetnosti.

V prvi razdelitvi ločujemo pozitivna razpoloženja, ki jih povzroča umetnost:

pomiritev, sprostitve; zaljubljenost; sreča, svoboda ipd.

Vpliv umetnosti na razpoloženjski trenutek je lahko tudi negativen, in sicer se kaže kot: razočaranje, znamenje nadzora oz. prisotnost tretjega, srhljivost.

Druga določitev znotraj območja teme umetnika, tj. razmišljanje o umetnosti, se osredinja na iskanje 'prave' umetnosti, o kateri razmišlja umetnik. Še posebno temeljito se opazovanje nanaša na razmišljanje o: trivialni in netrivialni umetnosti; umetnost v povezavi s strastjo in erotiko; (navidezni) svobodnosti, ki jo nudi umetnost; spremenjeni vlogi umetnosti.

V tretji določitvi opazujemo negativen odnos širše družbe do umetnosti: stereotipizacija, banaliziranje, ironizacija, parazitstvo, podcenjevanje, nerazumevanje umetnosti.

V odnosu širše družbe do umetnosti je poudarek tudi na opazovanju pozitivnega konteksta, npr. na posmehljivem (odklonilnem) odnosu do kiča, estetizaciji umetnosti, spodbujanju umetnosti ipd.

2.3 Tema umetniškega ustvarjanja upošteva vprašanja, nanašajoča se na a) navdih in b) proces umetniškega ustvarjanja.

Znotraj prve določitve se najprej osredotočamo na umetnika kot večnega iskalca navdiha, ob tem pa je njegovo razpoloženje lahko izraženo kot: krivda in/ali breme. Pri navdihu posebno pozornost namenjamo tudi viru navdiha, ko ga umetnik najde. Najpogostejše umetniško ustvarjanje spodbudi moški in/ali ženska, npr. zakonski partner, pa tudi neznanec oz. neznanka, umetniku pa vir navdiha omogoča še tujina in skrivnostni predmet.

Proces umetniškega ustvarjanja si za svoj temelj postavlja vprašanje, katere elemente pri nastajanju umetniškega dela upošteva umetnik. Posebno

pozornost namenjamo procesu umetniškega ustvarjanja: vživljanje v virtualne svetove (ali v svetove drugih), natančno beleženje resnice, konkretizacija literarnih tem, razmišljanje o načinu umetniškega izražanja, iskanje motivacije.

3 Izbrana literarna besedila

Jedrni del upošteva romane oz. kratko prozo sodobnih koroških pisateljic, kjer so motivi oz. teme umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja bistveni elementi v zgradbi literarnega besedila. Analizirana so naslednja literarna besedila:

1. romani *Soba gospe Bernarde* (2007), *Ina* (2011) in *Potovci* (2011) ter kratkoprozna zbirka *Zgodbe iz somraka* (2007) Cvetke Bevc;
2. kratkoprozna zbirka *Strašljivke* (1990) Sivije Borovnik;
3. kratkoprozna zbirka *Razdalje* (1998) Barbare Simoniti.

4 Tema umetnika

V prozi **Cvetke Bevc** so umetniki odločni in samosvoji ter nimajo težav s pomanjkanjem navdiha. V pisateljičinem romanesknem prvencu *Soba gospe Bernarde* (2007) je osrednja literarna oseba Evelina slikarka, njeno življenje pa razkrivajo dnevniški zapisi. Zbežala je pred ukazovalno in nerazumevajočo materjo in zaživela v Ameriki, toda tudi tam je nesrečna. Slika iz notranje nuje, iz bolečine, ker je razočarana nad nepristnimi, oddaljevanjskimi odnosi med tistimi, ki bi jo morali najbolj razumeti. Hrepeni po materini ljubezni, čeprav z njo nikoli več ne vzpostavi stika. Kljub vsem oviram je uspešna, slavna slikarka, ki razstavlja v muzejih sodobne umetnosti, ima tudi svoj atelje. Ker je iskrena, ji uspe ustvariti svojevrstne slike, na katerih prevladujejo deformirane ženske (s tremi glavami, brez rok), s čimer hoče prikazati lastno bolečino in osamljenost. Njena mati je do njenega ustvarjanja nerazumevajoča, zato ji poslikane stene s cipresami prebeli. Predstavlja red, uokvirjenost in rada ima lepo, poslušljivo umetnost. Iz notranje bolečine ustvarja tudi Evelinina hči Sara. Deset let je stara, ko Evelina umre v prometni nesreči, zato se težko sprijazni z bolečo izgubo. Prav tako jo boli, ker je 16-letna naredila splav in ji nihče ni stal ob strani. Piše pesmi in išče metafore. Cvetka Bevc ustvari močno, samosvojo žensko, ki se najjasneje zrcali v Evelini, njeno pot pa nadaljuje Sara. Obema je umetnost dar, ki ga je treba spoštovati.

Ina (2011) je drugi roman Cvetke Bevc, v katerem je ena od osrednjih literarnih oseb slikar David, ki pa postane uspešen šele ob pogledu na Jakčevo sliko, na kateri je upodobljena ženska z violino. Predati bi jo moral bogatemu bankirju, a ga obsede, zaradi nje se v njem prebudi praželja po

slikanju. David je v slikanju izjemno uspešen, saj ima samostojno razstavo, pa tudi zanimanje za njegovo ustvarjanje je veliko.

V prozi Cvetke Bevc opazimo jasno izražen umetniški pogled v osrednjih literarnih osebah, uspešnost v ustvarjanju, kar se kaže tudi v fotografskem izrazu Emanuela Kerekeša, ki je glavni protagonist *Potovcev* (2011). Kakor Evelino tudi njega navdušujejo »spački«, nepopolni ljudje, zanima ga detajl, ki ga uspešno najde. Obe literarni osebi sta izjemno uspešni in sledita svojim umetniškim ambicijam. Cvetka Bevc tematizira umetnike in umetnost tudi v kratkoprozni zbirki *Zgodbe iz somraka* (2007), in sicer v Razglednici, Dirigentu, Koncertu za oboo in klavir ter Rebeki. Pisateljica ustvari talentiranega in genialnega violinista (Dirigent), ki preseže dirigentovo interpretacijo Bachovega koncerta. Dirigent Aleksej se ob njem zaveda lastne povprečnosti, hrepeni po popolnosti, a je ne doseže. Prav tako po popolnem igranju hrepeni Ariana (Koncert za oboo in klavir), popolnost pa je presežena v Rebeki, saj zaradi plesne dovršenosti in *plesa življenja* umre.

Ena osrednjih tem kratkoprozne zbirke **Silvije Borovnik** *Strašljivke* je moški ustvarjalec, ki ima na fabulativni, pa tudi idejni zasnovi v primerjavi z žensko ustvarjalko mnogo boljše možnosti za prodor v svet umetniške literature. Le zadnja zgodba, *Hrošček*, idiličnost dobrega ustvarjalca – pisatelja poruši s podobo ponižnega, delovnega, ustrežljivega gospodinjca, ki zaradi obilice domačih opravil ne zmore ustvarjati, s svojim požrtvovalnim delom pa se približuje ženski, kakršno najdemo tudi v kratki prozi Barbare Simoniti.

Umetnik na fabulativni ravni v zgodbi Disident Poparuško ni osrednji, mnogo bolj je namreč izpostavljena njegova vloga, ki mu jo družba nalaga. V besedilih Silvije Borovnik se nenehno ponavljajo parodirane tradicionalne vloge, kakršna je izražena tudi v tej kratki zgodbi: predstavljeno je razmišljanje o nujnosti očeta in še zlasti o tragičnosti, če je odsoten. Ironično je predstavljeno, da v nesrečnih okoliščinah in zlasti odraščanju brez očeta lahko nekdo postane pesnik. Umetnika s popolno pisateljsko dovršenostjo, po kateri hrepeni pripovedovalka, pisateljica ironično ustvari v *Gutijevih zgodbah*, kjer glavno oz. osrednjo vlogo dodeli moškemu – opici: njegov neumorni pisateljski navdih, njegova preprosta bivanjska naloga (samo je, spi in piše) in hedonistično ustvarjanje mu omogočajo neizmerno pisateljsko srečo, medtem ko ženska, ki se pod njegovimi teksti skromno in v tišini podpisuje, navdiha nikakor ne more najti. Guti se nenadoma pojavi v stanovanju mlade ženske, ki poučuje na univerzi; četudi si želi ustvarjati, se zaveda, da družba pričakuje, da bo *sedela na svojih vejah*, da bo torej opravljala svojo družbeno-biološko nalogo.

Uspešen moški – pesnik se pojavi tudi v *Drugobitju*, toda njegova naloga ni gutijevsko prijazna, saj žensko izrabi zavoljo lastnega navdiha in jo – ko je ne potrebuje več – zapusti ter si najde drugo. Pisateljica, ki najde navdih v neznani ženski, je prisotna v zgodbi *Živa*.

V zbirki *Razdalje* (1998) **Barbare Simoniti** se umetnica pojavi pogosto, in sicer je osrednja protagonistka, npr. v *Pesmi za Evridiko* in glas vstopa kot razočarana, po popolnosti hrepeneča operna pevka, v *Tihožitju v zelenem* kot navdih iščoča slikarka, v *Portretu s Pigmalionom* kot tragična 'pisateljica v mislih', ki se zaradi gospodinjenja odpoveduje svojemu navdihu. Umetnica – žrtev lastnega umetniškega udejstvovanja se kaže v zgodbi *Peti letni čas*, ta pa s svojim naslovom želi spominjati na Vivaldijeve Štiri letne čase, pisateljica pa iz umetniške teme prehaja tudi na bolj komercialno umetnost v zgodbi *Mala nočna čokolada*, kjer je pripovedovalka komercialna (poklicna) poustvarjalka. Je torej kvazikumetnica, ki je izbrala obetavno življenje v družbi (Daemmrich, 1995: 232) in piše po nareku “kulturnopolitičnega gospodarja” (Zadravec, 1968: 1226), kakor nepravlega umetnika definira Ivan Cankar.

Umetniki so v primerjavi z ženskimi pripovedovalkami uspešnejši v umetniškem svetu, kar na fabulativni ravni spominja na enega pomembnejših motivov v prozi Silvije Borovnik, kjer je ironično predstavljen ustvarjalec, ki z lahkoto postane umetnik, »le« v težkih razmerah mora živeti. Toda z uspešnostjo moškega prehaja njegov uspeh tudi na stereotipizirano polje: spoštovan umetnik – slavni skladatelj v *Maši za soliste in zbor* le najde navdih, in sicer pri ljubici.

5 Tema umetnosti

V romanu *Soba gospe Bernarde* Cvetke Bevc odnos do umetnosti najbolj natančno odraža Evelinina mati in Sarina babica Bernarda, ki spoštuje tradicionalno umetnost, zlasti glasbeno, medtem ko sodobno zavrača in obsoja. Ko Evelina želi vstopiti v svet slikarske umetnosti, ji nikakor ne stoji ob strani, temveč njeno umetnost podcenjuje, zato tudi odide v Ameriko. Kratkoprozna zbirka *Zgodbe iz somraka* prinaša tako odklonilni odnos do umetnosti (Razglednica) kot tudi estetizacijo (Dirigent, Koncert za oboo in klavir, Rebeka).

Slikar David iz romana Cvetke Bevc *Ina* veliko razmišlja o umetnosti in noče, da postane predmet dražb ter materialističnega sveta. Zaveda se spremenjene vloge umetnosti, njene komercializacije, pri čemer navede delo umetnika Damiena Hirsta. Lobanja kontroverznega britanskega umetnika je vredna 75 milijonov evrov (Grgič, 2012: 18), z njo pa David želi predstaviti, “kako je ves zahodni svet obseden z lobanjami, vendar se vseeno izogiba

soočanju s smrtjo” (prav tam). Ko ga omeni, želi izpostaviti materialno razsežnost neke umetnine (Hirst velja za najbogatejšega umetnika na svetu).

Novost, ki se pojavlja v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric, je razmišljanje o umetnosti v povezavi s strastjo in erotiko, ki jo izraža in o kateri razmišlja David. Glasba kot razpoložensko sredstvo se pojavi, ko Ina igra ljubčku Miranu v slovo, saj se odloči za Davida. V shrljivost in temačnost se njeni violinski toni ovijajo v trenutku, ko Miran od nje zahteva, da igra gola, s čimer mu ustreže (Podoba shrljivosti se v obliki motivnega drobca kaže tudi v *Pastorali* Vlada Žabota, tudi tam je v povezavi s telesnostjo). Stopnjevanje pa je doseženo, ko v prostor, poln glasbe, vstopi David, ki je Miranov sin. Poudariti je treba, da se pisateljica s tem ko se zgodba plete okrog skrivnostne, a realne slike Božidarja Jakca, najbolj približa vplivu vizualne oz. slikarske umetnosti na literarno, o čemer piše Andrej Hejmej (2008: 28–29).

V kratkoprozni zbirki *Zgodbe iz somraka* se pojavi glasba kot razpoložensko sredstvo, in sicer v kratki zgodbi Rebeka, v kateri ima naslovna literana oseba nadvse rada glasbo. Ko gre na morje, skrivoma opazuje plesalce, ob njihovi skladnosti in glasbi pa doživlja srečo in veselje.

Silvija Borovnik v *Strašljivkah* umetniško podobo izrisuje v vsaki zgodbi: v zgodbi *Disident Poparuško* se pojavi s postmodernistično in ironično pisavo, skozi katero pripovedovalec odstira odnos cenzorjev do literarnih besedil. Literarni kritik je sicer tudi na tem mestu dolgočasen, uradniški, kakršen je še v zgodbi Hrošček, a Poparuškov odnos do njega je tu ironiziran. Literarni kritik se pojavi tudi v Hroščku, in sicer pisateljica to vlogo določi ženski. Med pisateljem in njegovo literaturo stoji zavirajoča ženska, čarovnica, ki brez sleherne samocenzure izbira težke besede (*neotesan ruralist, nalezljiva cankarjanska shizofreničnost, travestit, rusofob* idr.). Pisateljica s tem določi pomembno mesto ženski – kritičarki, ki usodno vpliva na pisatelja – sanjača.

Umetnost se v kratki prozi Silvije Borovnik kaže v vseh opredelitvah. V razpoloženskem kontekstu je izpostavljena glasbena umetnost. V zgodbi *Lisjak* pomeni negativno in tudi pozitivno občutenje. Kot znamenje nadzora se pojavi v trenutku, ko pripovedovalka razočarana zaradi neuspelega nakupa kart hiti domov in zasliši *zomovsko serenado*. Besedna zveza *zomovska serenada* je izražena ironično, saj pomeni zavijanje sirene na policijskem avtomobilu: prestrašena pripovedovalka ne upa več razmišljati o vstopnici, ki si jo je tako dolgo želela. Gre za ustrahovanje in nadziranje države nad ljudmi. V drugačnem in nemetaforičnem kontekstu opazamo pozitivno občutenje, ki se kaže v cerkveni (orgelski) glasbi, ki jo pripovedovalka nepričakovano zasliši na božični večer. Orgelski zvok jo pomiri in sprosti, kot simbol tišine in nebeškosti (pa tudi mogočnosti)

(Butzer, Jacob, 2008: 259) pa se orgle še jasneje kažejo v prozi (in tudi poeziji) Barbare Simoniti.

V vseh kratkih zgodbah Silvije Borovnik je tematiziran odnos do umetnosti, predvsem kot ironizacija. Pri *Disidentu Poparušku* se ta kaže tako, da prvoosebni pripovedovalec ironizira že ustvarjeni lastni zapis. Ironizacijo preseže v banaliziranju umetnosti, ko razmišlja o nepomembnih podatkih nekega avtorja, ki za dojetje njegove umetnosti sploh niso bistveni. Vrh ironizacija doseže v *Hroščku*, saj proze vase zagledanega pisatelja nihče ne razume: na uredništvu ga pričakata žabici, ki ju njegova literatura sploh ne zanima.

Tema umetnosti v prozi Barbare Simoniti se pojavlja v razpoloženskem kontekstu in tudi kot razmišljanje o njej. Znotraj prve opredelitve je treba poudariti pomen glasbe, ki ga pisateljica vpenja zlasti v lik razočarane, nesrečne ženske, npr. v *Pesmi za Evridiko in glas*, kjer primarno vlogo odigra simbolika počene strune (ta se sicer pogosto pojavlja v pesništvu Barbare Simoniti) zaradi oddaljevanja med moškim in žensko. Kot simbol notranje človeške narave se struna pogosto pojavlja v drugi polovici 18. stoletja, poleg pozitivnih opredelitev pa pomeni tudi natanko to, kar sporoča lirski subjekt in pripovedovalec Barbare Simoniti – »izgubo v komunikaciji ali bolezensko osamosvajanje notranjosti« (Butzer in Jacob, 2008: 310).

Medtem ko pri nekaterih zgodbah v ospredje vstopa ravno simboličen pomen glasbenih prvih, pa so druge obdane z glasbo na fabulativni ravni – poslušanje klasikov za sprostitev, npr. (*Ariadnino pletivo*). Četudi se v razpoloženskem kontekstu (npr. zaljubljenost v kratki zgodbi *Narcis in Eho*) pojavita tudi slikarstvo in literatura, sta v primerjavi z glasbeno umetnostjo mnogo manj poudarjena. Razmišljanje o umetnosti opažamo na dveh ravneh, in sicer je pri nekaterih literarnih osebah v tesni povezavi z iskanjem navdiha (*Mala nočna čokolada*) in tudi z nasprotnimi umetniškimi prepričanji, ki so razlog za odhod oz. oddaljevanje (*Narcis in Eho*).

Umetnost je v prozi Barbare Simoniti pogosto estetizirana, kar se kaže zlasti v simbolnih motivih, kakršni so npr. lutnja, violina, cerkveni prostor, klavir, petje, saj vsi opozarjajo na popolnost, umetniško dovršenost. Umetnost (predvsem glasbena) je izražena kot najmočnejša vez, ki trdno povezuje zgodbeno nit, kar pisateljica najjasneje in najtemeljiteje izrazi v kratki zgodbi *Maša za soliste in zbor*.

6 Tema umetniškega ustvarjanja

Cvetka Bevc v romanu *Ina* pomembno vlogo pri nastajanju umetniškega dela določi skrivnostni sliki, ki je delo Božidarja Jakca in je Davidov vir navdiha, kar je novost v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric, v kateri pri nastajanju umetniškega dela igrajo pomembno vlogo ženske in

moški. Ko je za njim uspešna razstava – spodbujevanjsko vlogo pisateljica pripiše moškemu, Ferdu, ki Davidu omogoči razstavljanje – izgine in zapusti sliko. Umetniško ustvarjanje v *Potovcih* se dogaja na poti – Emanuel svoja potovanja vselej uspešno izkoristi za fotografiranje. V prozi Cvetke Bevc umetniki oz. umetnice nimajo težav z navdihom, temveč svojo bolečino oz. veselje izkoristijo za umetniško ustvarjanje.

Zaradi lastne obremenjenosti in razkola med družbo ter njenimi pričakovanji pripovedovalka iz *Gutijevih zgodb* Silvije Borovnik ne more pisati, čeprav navdih panično išče povsod in bi zanj naredila vse. V *Lisjaku* je ponovno ženska tista, ki išče navdih in ko želi pisati svoj tekst, jo pri tem ovira nenavadni sosed iz Makedonije, hkrati pa se ga boji, kar ji onemogoča mir in zbranost, ki sta za umetniško ustvarjanje temeljna.

Literarne osebe Silvije Borovnik imajo velike težave z iskanjem navdiha. Ustvarjalke svoj navdih iščejo in najdevajo v zunanostih, v parkih, vsakdanjih banalnostih. Iskanje navdiha (zaradi neustvarjalnosti čutijo tudi veliko breme) je ključno še za druge literarne osebe v prozi sodobnih koroških pisateljic, posebej pogosto pri Barbari Simoniti: njeni ženski in moški liki inspiracijo iščejo v cerkvi in njeni glasbi, v potovanju vase idr.

Medtem ko je Poparuškov tekst že napisan, so vse ostale literarne osebe šele na začetku ustvarjalnega procesa. Guti inspirativnih kriz nima, jih pa ima pripovedovalka, ki navdih išče v dobesednem vživljanju v življenje drugih. Vživljanje je izraženo z ironizacijo. Prav tako se s pomanjkanjem navdiha srečuje pripovedovalka iz zgodbe *Lisjak*, ki ne more pisati zaradi nenavadnega sostanovalca, ki ji vzbuja strah in grozo. Moški tako svoje spodbujevanjske vloge ne uresniči v nobeni zgodbi. Ženska kot vir navdiha se najizraziteje kaže v zgodbi *Drugobitje*, medtem ko v *Hroščku* deluje podobno kot Milivoj v *Lisjaku*. Prav tako je ženska vir navdiha v *Živi*, toda tu želi ustvarjati oz. ustvarja ženska in ne moški. Na neznankina mnenja se patološko naveže in se pisateljsko osvobodi šele takrat, ko uvidi, da zunanje spodbude pravzaprav ne potrebuje.

Ko literarne osebe v kratki prozi Silvije Borovnik nimajo navdiha oz. ga neuspešno iščejo, se njihova občutja odražajo kot krivda oz. breme.

Umetniška iskanja se pri vseh literarnih osebah kažejo v neestetizaciji umetnosti, saj je pot do nje trda in trpka, zlasti za žensko, ki zaradi družbenih pričakovanj ni dovolj drzna (takšna je npr. pripovedovalka v *Živi*, ki se odpove diriganju) in se vse prehitro ukloni. Kratka proza Silvije Borovnik ne olepšuje naporne poti do popolne umetnosti, kajti takšna – razen v *Gutijevih zgodbah* – zanjo ne obstaja.

V kratki prozi **Barbare Simoniti** umetnice in umetniki težko najdejo navdih, če pa jim že uspe umetniško ustvarjati, se to pogosto zgodi zaradi lastne bolečine, žalosti in nezadovoljstva ter ženske ali moškega. Mnogokrat

pa se ženske celo odpovedo umetniškemu ustvarjanju zaradi gospodinjenja (*Portret s Pigmalionom*), pa tudi zaradi obsesivne želje po karieri (*Ariadnino pletivo*), oba razloga pa se medsebojno dopolnjujeta: prva je predana žena in mama, druga pa se ravno zato, ker takšna noče biti (a si varno zavetje srčno želi), tesno približuje stereotipiziranemu moškemu, ki nikoli nima časa, ta pa je za umetniško ustvarjanje nujno potreben.

Lastna tesnoba je vir inspiracije v zgodbah *Mala nočna čokolada*, *Papirna zgodba*, *Maša za soliste in zbor*, *Visoka pesem*, medtem ko je moška oz. ženska inspirativna vloga nekoliko kompleksnejša. Moški oz. ženska kot vir navdiha se pojavita na naslednjih medosebnih relacijah: neznanec neznanki zaradi lastne slikarske genialnosti odkriva slikarske odtenke (*Tihožitje v zelenem*), mož (in njegova otroka) ženi v družinski idili, v katero ne more (*Mala nočna čokolada*), neznanka neznancu z nedostopnostjo (*Narcis in Eho*), koreograf plesalki zaradi oboževanja (*Peti letni čas*), ljubica skladatelju zaradi lahкотnosti vsakdana (*Maša za soliste in zbor*), žena skladatelju zaradi dostopnosti (*Maša za soliste in zbor*) ter ženska kot ljubezen življenja uglednemu pesniku (*Visoka pesem*). Znotraj vseh odnosov pa je temeljna inspirativna nit obojestranska simpatija, ki večinoma ne traja dolgo, in opozarja na minljivost ne samo odnosov, temveč tudi življenja.

7 Sklep

V prozi Cvetke Bevc so umetniki odločni in samosvoji ter nimajo težav s pomanjkanjem navdiha. Pisateljica ustvari močne in samozavestne umetnike v svojih romanih, medtem ko so v kratki prozi mnogo manj samozavestni in hrepenijo po popolnosti (npr. *Dirigent*, *Razglednica*). V kratki prozi Silvije Borovnik so umetniki ironizirani, pisateljica pa situacije, v katere vstopajo, izrisuje tragikomično in s parodijo. Moški ustvarjalci mnogo lažje vstopajo v svet umetnosti kakor ženske, pri čemer pa pisateljica ruši stereotipe in se jim posmehuje. Tudi v kratki prozi Barbare Simoniti moški ustvarjalec lažje in plodneje ustvarja, toda v njenih pripovedih je ta sporočilnost dejstvo in ne ironija. Umetnice Silvije Borovnik in Barbare Simoniti tudi dvomijo v lastno ustarjanje (*Gutijeve zgodbe*, *Lisjak*, *Živa*; *Pesem za Evridiko in glas*, *Tihožitje v zelenem*, *Papirna zgodba* idr.), prav tako se dvom v ustvarjanje pojavi v kratki prozi Cvetke Bevc, npr. v *Koncertu za oboe in klavir*. Literatura sodobnih koroških pisateljic tematizira tudi umetnost, ki velikokrat (zlasti pogosta je glasbena) služi kot pomiritev in spodbuda. Literarne osebe skozi umetnost občutijo tudi druga razpoloženjska stanja, npr. srečo, razočaranje, znamenje nadzora, srhljivost. Ko razmišljajo o njej, vstopajo v trivialnost, jo povezujejo s strastjo, svobodnostjo ter z njeno spremenjeno

(komercializirano) vloga. Pogosto je odnos do umetnosti predstavljen v negativnem kontekstu, širša družba je ne razume, ponižuje ustvarjalce, odnos do nje je tudi ironiziran in stereotipiziran. Tema umetniškega ustvarjanja je opazovana skozi prizmo večnega inspirativnega iskateljstva, ki je posebej pogost v kratki prozi Silvije Borovnik in Barbare Simoniti. Zaradi nenauidiha literarne osebe, zlasti ženske, občutijo krivdo in breme ter iščejo motivacijo za umetniško izražanje. Vživljajo se v življenje drugih (ironizirano v *Strašljivkah*) in razmišljajo o literarnih temah, o katerih bi želele pisati. (Ne)spodbujevanjska vloga pri umetniškem ustvarjanju je največkrat udejanjena v obliki zakonskega partnerja, prijateljice, neznanke, matere, novost pri viru navdiha pa je ugotovljena v prozi Cvetke Bevc, kjer vir navdiha postane skrivnostni predmet (roman *Ina*).

Literatura:

- Bevc, Cvetka. 2007. *Soba gospe Bernarde*. Ljubljana: Založba Karantanija.
 – 2007. *Zgodbe iz somraka*. Novo mesto: Založba Goga.
 – 2011. *Ina*. Ljubljana: Arsem.
 – 2011. *Potovci*. Murska Sobota: Franc Franc.
- Borovnik, Silvija. 1990. *Strašljivke*. Celovec, Salzburg: Wieser.
 – 1993. Slovenija, moja Afrika: eseji in zapisi. Ravne na Koroškem: ČZP Voranc.
 – 1995. *Pišejo ženske drugače?* Ljubljana: Založba Mihelač. S. 9.
 – 2012. Romani nekaterih sodobnih slovenskih pisateljic. V: *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobnih prozi in o slovenskih književnosti v Avstriji*. Silvija Borovnik. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Filozofska fakulteta. (*Mednarodna knjižna zbirka Zora*, 85). S. 47–64.
- Bošnjak, Blanka. 2005a. Premiki v sodobni slovenski kratki prozi. Maribor: Slavistično društvo. (*Zora* 38). S. 156.
 – 2005b. Vloga stereotipov v sodobni slovenski kratki prozi. *Jezik in slovstvo*, 50/1. Ljubljana. S. 25–36.
- Butzer, Günter, Jacob, Joachim. 2008. *Metzler Lexikon literarischer Symbole*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler.
- Čeh, Jožica. 2001. Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi. Maribor: Slavistično društvo. (*Zora*, 13). S. 14–13.
- Čeh Steger, Jožica. 2010. Ekspresionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Filozofska fakulteta. (*Mednarodna knjižna zbirka Zora*, 69). S. 66.
- Daemmrich, Horst S., Daemmrich, Ingrid. 1995. Einführung. *Themen und Motive in der Literatur*. Horst S., Ingrid Daemmrich. Tübingen, Basel: Francke. XI–XXV.
- Grgič, Jožica (5. 1. 2012). Slikar David vs konceptualist Damien. *Delo*. Pridobljeno 20. 5. 2012, <http://www.delo.si/clanek/191328>
- Hejmej, Andrzej. 2008. *Muzyka w literaturze*. Krakov: T. Universitas. S. 28–29.
- Kernev Štrajn, Jelka. 2009. *Renesansa alegorije: alegorija, simbol, fragment*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 26.

- Jaklič, Tanja. 2012. Vsakdo na svetu izpolnjuje nalogo. Bolj ali manj. Kresnik 2012 – Cvetko Bevc je med pet nominirancev za Delovo nagrado pripeljal roman Potovci. *Delo*, 54/122. Ljubljana. S. 13.
- Juvan, Marko. 2006. *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura. S. 280–281.
- Lotman, Jurij. 2006. Simbol v sistemu kulture. V: Znotraj mislečih svetov: človek - tekst - semiosfera – zgodovina. *Jurij M. Lotman*. Ljubljana: Studia humanitatis. S. 155–169.
- Pezdir, Slavko. 2012. Pet izenačenih romanov. *Delo*, 54/118. S. 22.
- Simoniti, Barbara. 1997. *Zatišnost*. Ljubljana: Društvo 2000.
- – 1998. *Razdalje: novele*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- – 2000. *Zlati dež*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- – 2011. *Sončni obrat*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Smolej, Tone. 2007. *Tematologija: izbrana poglavja*. Ljubljana: Študentska založba. S. 11.
- Titan Felix, Robert. 2007. Breme pogleda in lahkost smehljaja. V: *Zgodbe iz somraka*. Cvetka Bevc. Novo mesto: Založba Goga. S. 111–115.
- Vollmaier, Janja. 2007. *Literatura sodobnih koroških avtorjev in avtoric (objave po letu 1960)*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta. S. 3–48.
- – 2009. Pregled literature sodobnih koroških avtorjev in avtoric (objave po letu 1960). *Odsevanja*. 75/76. Slovenj Gradec. S. 45–52.
- – 2010. Sodobna koroška proza. Obdobja 29. Ljubljana. S. 371–377.
- – 2013. Tema umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Zadravec, Franc. 1968. Umetnik in družba v Cankarjevih delih. *Sodobnost*, 16/12. Ljubljana. S. 1220–1233.